

nebo podlehnout zkáze. Žid ví více než pohan, křesťan více než žid, moderní neurčitě náboženský člověk méně než kterýkoli z těch tří. Ale stejně jako matematika i náboženství zůstává prostě samo sebou, použitelné pro každou novou teorii hmotného vesmíru a žádnou z nich nepřekonane. Vstupuje-li kterýkoli člověk do Boží přítomnosti, chtě nechtě zjišťuje, že všechny ty věci, které jej zdánlivě tak odlišovaly od lidí jiných dob či dokonce od jeho dřívějšího já, náhle odpadly. Je zpátky tam, kde byl vždycky, kde je vždycky každý člověk. *Eadem sunt omnia semper.*⁸ Nenechme se klamat. Žádná myslitelná složitost, kterou vložíme do svého obrazu vesmíru, nás neschová před Bohem; žádná mlázi, žádný les, žádná džungle není dost hustá, aby nás ukryla. V knize Zjevení čteme o tom, jenž sedí na trůnu a před jehož pohledem „zmizela země i nebe“.⁹ To se může stát komukoli z nás, v kterékoli chvíli. V jediném okamžiku, v čase příliš krátkém, než aby mohl být změřen, na kterémkoli místě může vše, co se nás zdá oddělovat od Boha, uletět, rozplynout se, ponechat nás před ním nahé; jako prvního člověka, jako jediného člověka, jako by nic neexistovalo kromě jeho a mne. A jelikož se tomuto kontaktu nelze dlouho vyhýbat a tento kontakt znamená buď pozhánání, nebo hrůzu, naším úkolem našeho života je naučit se jej přijímat. To je první a veliké přikázání.

⁸ Všechno je vždycky totéž.

⁹ Zjevení Janovo 20,11

Mýtus se stal skutečností

(1944)

Můj přítel Corineus vznesl obvinění, že nikdo z nás není ve skutečnosti křesťanem. Podle něj je historické křesťanství něco tak barbarského, že mu žádný moderní člověk nemůže doopravdy věřit; modernisté, kteří se k takové víře hlásí, věří ve skutečnosti v novodobý myšlenkový systém, který si podržel křesťanský slovník a využívá emocí, jež po křesťanství zdědil, zatímco se tiše vzdaluje jeho základním naukám. Corineus srovnal moderní křesťanství s moderní anglickou monarchií: forma království zůstala zachována, ale skutečnost byla opuštěna.

Jsem přesvědčen, že to všechno je omyl, tedy s výjimkou oněch několika modernistických teologů, kterých, díky Bohu, každým dnem ubývá. Ale pro tuto chvíli předpokládejme, že Corineus má pravdu. Předstírejme v zájmu naší argumentace, že *všichni*, kdo se dnes nazývají křesťany, opustili historické nauky. Dejme tomu, že moderní „křesťanství“ předkládá systém jmen, rituálů, formulí a metafor, který přetrvává, ačkoli myšlení za ním se změnilo. Je na Corineovi, aby toto přetrvávání *vysvětlil*.

Proč podle jeho názoru všichni tito osvícení a vzdělaní pseudokřesťané nadále vyjadřují své nejhlubší myšlenky v pojmech archaické mytologie, která jim musí na každém

kroku překážet a uvádět je do rozpaků? Proč odmítají přestřihnout pupeční šňůru, která spojuje živé a prospívající dítě s jeho umírající matkou? Neboť má-li Corineus pravdu, bylo by pro ně velkou úlevou, kdyby to udělali. Je však podivné, že dokonce i ti, kdo se zdají být nejvíce v rozpacích nad sedlinou „barbarského“ křesťanství ve svém myšlení, začínají být náhle tvrdohlaví, žádáte-li je, aby se jí zbavili úplně. Budou napínat šňůru téměř až k prasknutí, ale odmítají ji přestřihnout. Někdy jsou ochotni učinit jakýkoli krok kromě toho posledního.

Kdyby všichni vyznavači křesťanství byli faráři, bylo by snadné (ačkoli tvrdé) odpovědět, že na odmítání posledního kroku závisí jejich živobytí. Avšak i kdyby to byla pravá příčina jejich chování, i kdyby všichni faráři byli intelektuálními prostitutky, kteří za odměnu – obvykle za nuznou odměnu – kážou to, co tajně považují za omyl, potom jistě tak rozšířené zatemnění svědomí mezi tisíci mužů, kteří jinak nejsou známi jako zločinci, samo vyžaduje vysvětlení. Křesťanství nevyznávají jen faráři. Vyznávají ho miliony žen a laiků, kteří za to sklízejí pohrdání, neoblíbenost, podezírání a nepřátelství svých vlastních rodin. Čím je to způsobeno?

Zatvrzelost tohoto druhu je zajímavá. „Proč nepřestřihnout šňůru?“ ptá se Corineus. „Všechno by bylo daleko jednodušší, kdybyste osvobodili své myšlení od těchto mytologických pozůstatků.“ Jistě: mnohem snadnější. Život by byl mnohem snadnější pro matku invalidního dítěte, kdyby je dala do ústavu a adoptovala místo něj zdravé dítě někoho jiného. Život by byl mnohem snadnější pro mnohého muže, kdyby opustil ženu, do níž se opravdu zamiloval, a oženil se s jinou, protože je pro něj vhodnější. Jediným nedostatkem takového zdravého dítěte nebo vhodné nevěsty je, že opomíjejí hlavní důvod, pro který by se člověk

vůbec měl obtěžovat myšlenkami na dítě nebo na manželství. „Bylo by přece mnohem rozumnější oddávat se duchaplným rozhovorům než tanci“ pravila slečna Bingleyová v románu Jane Austenové. „Snad by to bylo rozumnější,“ odpověděl pan Bingley, „jenže by to zase nebyl ples.“¹

Stejným způsobem by bylo mnohem rozumnější zrušit anglickou monarchii. Ale co kdybyste tím odstranili ten prvek našeho státu, který má největší význam? Co když je monarchie jako koryto, jímž všechny životně důležité prvky občanství – věrnost, požehnání sekulárního života, hierarchický princip, vznešenost, ceremonie, kontinuita – nepřestávají proudit a zavlažovat prašnou zemi moderního ekonomického státnictví?

Pravá odpověď dokonce i toho „nejmodernějšího“ křesťanství na Corineovu námitku je tatáž. I kdybychom připustili (což naprosto a vytrvale odmítám), že nauky historického křesťanství jsou jen mytické, právě mýtus je v něm oním životně důležitým a vyživujícím prvkem. Corineus chce, abychom šli s dobou. My však víme, kam jde doba. Doba odchází. Ale v náboženství nacházíme něco, co nepomíjí. Právě to, co Corineus nazývá mýtem, zůstává; právě to, co nazývá moderním a živým myšlením, pomíjí. Nejen myšlení teologů, ale i myšlení antiteologů. Kde jsou předchůdci Corineovi? Kde je epikurejství Lucretiovo,² obroda pohanství Juliana Apostaty?³ Kde jsou gnostikové, kde je monismus Ibn Rušdův,⁴ deismus Voltairův,

¹ Pýcha a předsudek, kap. 11.

² Titus Lucretius Carus (99–55 př. Kr.), římský básník.

³ Římský císař 361–3.

⁴ Averroes z Cordoby (1126–1198) věřil, že existuje jen jeden světový intelekt pro celou lidskou rasu, na němž se každý jednotlivec podílí na úkor osobní nesmrtnosti.

dogmatický materialismus velkých viktoriánů? To všechno odplynulo s dobou. Ale to, nač útočili, zůstalo: Corineus to stále nachází, aby proti tomu mohl útočit. Mýtus (abychom mluvili jeho jazykem) přežil myšlenky všech svých obhájců i všech svých odpůrců. Mýtus je tím, co oživuje. Dokonce i ty prvky v moderním křesťanství, které Corineus považuje za zbytkovou zátěž, tvoří podstatu; co považuje za „skutečnou moderní víru“, je stínem.

Abychom to vysvětlili, musíme se poněkud blíže zabývat mýtem obecně, a tímto mýtem obzvláště. Lidský intelekt je nevyčísitelně abstraktní. Čistá matematika je typ úspěšného myšlení. Avšak jediná realita, kterou zkoušíme, je konkrétní – tato bolest, toto potěšení, tento pes, tento člověk. Milujeme-li člověka, snášíme-li bolest, radujeme-li se z potěšení, pak se nesnažíme intelektuálně pochopit pojmy potěšení, bolest nebo osobnost. Když to naopak začínáme činit, pak daná skutečnost klesá na úroveň jednotlivých případů či příkladů: už se nezabývám jí jako takovou, ale tím, co dokládá. To je naše dilema – buď okoušet a nevědět, nebo vědět a neokoušet – nebo přesněji, postrádat jeden druh poznání, protože něco zakoušíme, nebo postrádat jiný druh, protože právě zkušeností neprocházíme. Jako myslitelé jsme odděleni od předmětu svého myšlení; jako ti, kdo ochutnávají, dotýkají se, chtějí, milují, nenávidí, mu jasně nerozumíme. Čím bystřejší je naše myšlení, tím více jsme odděleni; čím hlouběji vstupujeme do reality, tím méně můžeme myslet. Nemůžete *studovat* rozkoš ve chvíli novomanželského objetí, ani pokání, zatímco je činíte, ani analyzovat podstatu humoru, zatímco vybuchujete smíchy. Ale kdy jindy můžete tyto věci opravdu poznat? „Kdyby mě jen přestaly bolet zuby, mohl bych napsat další kapitolu o bolesti.“ Ale jakmile přestanou, co potom vím o bolesti?

Mýtus je částečným řešením tohoto tragického dilematu. V radosti nad velkým mýtem se nejvíce blížíme konkrétní zkušenosti s něčím, co jinak může být pochopeno jen jako abstrakce. V této chvíli se například pokouším porozumět něčemu opravdu velmi abstraktnímu – blednutí a mizení zakoušené reality, jakmile se ji snažíme uchopit logickou úvahou. Můj výklad je nejspíš dosti zdoluhavý. Pokud vám však nyní připomenu Orfea, jak se trápil nad tím, že Euridiku už vedl za ruku, a když se otočil, zmizela, pak se to, co bylo pouhým principem, stává představitelným. Můžete odpovědět, že jste tomuto mýtu až dosud nikdy nepřikládali takový „smysl“. Ovšemže ne. Vůbec nehledáte abstraktní „smysl“. Kdybyste to dělali, mýtus by pro vás přestal být skutečným mýtem a stal by se pouhou alegorií. Nepoznáváli jste rozumem, ale okoušeli jste; avšak to, co jste okoušeli, se ukazuje být univerzálním principem. V okamžiku *vyjádření* tohoto principu jsme ovšem zpátky ve světě abstrakce. Jen pokud přijímáte mýtus jako příběh, zakoušíte princip v jeho konkrétnosti.

Výkladen dostáváme abstrakci – nebo spíše tucty abstrakcí. To, co do vás proudí skrze mýtus, není pravda, nýbrž realita (pravda je vždycky *o něčem*, ale realita je tím, *o čem* je pravda), a proto se každý mýtus stává otcem nesčetných pravd na abstraktní úrovni. Mýtus je hora, z níž vytékají všechny ty potoky, které se stávají pravdami zde, dole v údolí; *in hac valle abstractionis*.⁵ Nebo chcete-li, mýtus je jako šíje, která spojuje poloostrovní svět myšlení s oním rozlehlým kontinentem, k němuž opravdu náležíme. Není abstraktní jako pravda; ani není jako přímá zkušenost spojená s jednotlivostmi.

⁵ lat. v tomto údolí odloučení.

Avšak stejně jako mýtus přesahuje myšlení, Vtělení přesahuje mýtus. Srdcem křesťanství je mýtus, který je současně skutečností. Starý mýtus o umírajícím Bohu, *aniž by přestal být mýtem*, sestupuje z nebe legendy a představivosti na zemi historie. *Odehrává se* – v určité chvíli, na určitém místě, provázen vymežitelnými historickými následky. Od Baldera či Osirise, umírajících neznámo kdy a kde, se dostáváme k historické osobnosti (tak tomu je), ukřižované za vlády Piláta Ponského. Tím, že se stal skutečností, nepřestal být mýtem; to je ten zázrak. Mám podezření, že lidé někdy čerpali více duchovní výživy z mýtů, jimž nevěřili, než z náboženství, které vyznávali. Abychom byli pravými křesťany, musíme současně uznávat historickou skutečnost i přijímat mýtus (třebaže se stal skutečností) ve stejném imaginativním objetí, v němž přitakáme každému mýtu. To prvé je sotva nezbytnější než to druhé.

Člověk, který by nevěřil křesťanskému příběhu jako skutečnosti, ale neustále by se jím živil jako mýtem, by byl možná duchovně živější než ten, kdo by tento příběh sice uznával, ale příliš by o něm nepřemýšlel. Modernista – extrémní modernista, jemuž z víry nezůstalo více než jméno, nemusí být považován za blázna nebo pokrytce kvůli tomu, že si tvrdošijně i uprostřed svého intelektuálního ateismu uchovává jazyk, rity, svátosti a příběh křesťanů. Tento ubohý člověk možná (s moudrostí, které sám naprosto nerozumí) lpí na tom, co je jeho život. Bylo by bývalo lépe, kdyby byl Loisy zůstal křesťanem⁶; to, zda by bývalo bylo lepší, kdyby byl své myšlení očistil od zbytků křesťanství, jisté není.

⁶ Alfred Loisy (1857–1940), francouzský teolog a zakladatel modernistického hnutí.

Je opravdu třeba litovat těch, kdo nevědí, že se tento velký mýtus stal skutečností v panenském početí. Ale křesťané také potřebují připomenout – můžeme děkovat Corineovi za toto připomenutí – že to, co se stalo skutečností, byl mýtus a že s sebou do tohoto světa skutečnosti přináší všechny vlastnosti mýtu. Bůh je více než bůh, ne méně; Kristus je více než Balder, ne méně. Nesmíme se stydět za mytické vyzařování, které v sobě nese naše teologie. Nesmíme být zneklidnění paralelami a „pohanskými Kristy“; *mají* zde být – bylo by kamenem úrazu, kdyby nebyli. Nesmíme jim ve falešné duchovnosti odpírat své imaginativní přijetí. Jestliže se Bůh rozhodl být *mytopoetický* – a není samo nebe mýtem? – měli bychom mýtus odmítnout? Neboť toto je manželství nebe se zemí; dokonalý mýtus a dokonalá skutečnost, vyžadující nejen naši lásku a poslušnost, ale také náš úžas a potěšení, určený divochu, dítěti a básníku v každém z nás, stejně jako moralistovi, učenci a filosofovi.